

Видный дубровникский гражданин Баро Бетера, занимавший различные руководящие должности в государственном управлении Дубровникской республики, а также и позднее, во время французской и австрийской оккупации, написал в 1819 году на французском языке отчет об организации бывшей Дубровникской республики, направленный австрийскому гражданскому и военному гувернеру Дубровника и Албании, генералу Теодору Милутиновичу. Этот отчет, написанный на 24 страницах размера 22 × 36 сантиметров, хранится в Государственном архиве Дубровника.

Авторы приводят лишь те места из доклада Баро Бетера, которые касаются деятельности и организации медицинской службы.

Наибольший интерес представляют места, касающиеся организации борьбы с холерой, которая в то время наносила повсеместные опустошения, поступаая с Востока. Сам Сенат брал в свои руки проведение стройжайших мероприятий, претворявшихся в жизнь многочисленными служащими под надзором особого Магистрата в составе двух сенаторов, наделенных Сенатом широкими полномочиями.

Из второй части этого доклада видно, что в Дубровнике в те времена существовала больница *Domus Cristi*, в которой лечили бедных. Они получали бесплатно койку, еду раз в день, медикаменты и все медицинское обслуживание. Надзор над деятельностью больницы осуществлялся Магистратом в составе трех сенаторов, назначаемых Сенатом. Больница содержалась на доходы, поступающие от наложения ипотеки на недвижимое имущество отдельных лиц, от годовых процентов по некоторым вложениям и за счет завещаний. Правительство из своей казны дополняло эти средства. В среднем в больнице находилось по 40 человек в день.

Существовала и больница милосердия — *L'Hôpital de la Miséricorde*, в которую принимали и заботились там о найденьшах. Этот приют не имел никаких доходов и его содержало государство.

В отчете указывается на порядок проведения и исключительную для того времени организацию санитарно-медицинских мероприятий в Дубровникской республике, которые способствовали успешной борьбе с чумой и другими различными заболеваниями.

LIJEČENJE RAKA U PUČKOJ MEDICINI JUŽNIH SLAVENA

Juraj KERBLER

U TOKU TRIDESET GODINA RADA NA ONKOLOŠKOM INSTITUTU u Zagrebu dolazilo se u dodir sa bolesnicima iz svih krajeva naše države, a koji su боловали od raka. Po dolasku u zavod svi su ti bolesnici bili ne samo tačno pregledavani nego i sistematski ispitivani i to na taj način, da je pri uzimanju anamneze po mogućnosti izbjegnuto svaki subjektivni upliv onoga ko je ispitivao. U povijestima bolesti bili su sadržani i mnogi podaci o pučkom liječenju raka, koje su bolesnici na sebi iskušali prije nego su došli u zavod. Ovako skupljeni podaci sigurno nisu bez važnosti za proučavanje pučke medicine naših naroda, a nisu niti bez važnosti za proučavanje vanjskih upliva koji su djelovali na razvoj narodne kulture, te je stoga vrijedno zabilježiti ih prije nego se izgube u prašini napuštenih arhiva.

Iz Novog Marofa u Hrvatskom Zagorju upućen je na liječenje u zavod poljodjelac star 75 godina, ali istom nakon što mu je karcinom bubusa izjeo čitavu orbitu. Do tada se je liječio sam i to na taj način, da je kuhao travu „trputec“ i njome orbitu ispirao. Biljka „trputec“ naučno nazvana *Plantago maior L.*, raste u jarcima uz puteve i oko kuća, od davnine je cijenjena kao narodni lijek protiv raznih bolesti, dapače i protiv ujeda zmiya a stavlja se i na rane. Liječenje raka ovom biljkom u spomenutom slučaju nije imalo uspjeha, premda je bolesnik zapazio, da mu se rana od kako ju je ispirao trputecom pročistila, te da manje izlučuje i manje zaudara. Gurlt navodi da u Alžiru narod stavlja obloge od *Plantago maior* na rak rane.

Poljodjelac iz Ludbrega star 54 godine, stavljaо je na rak donje usne list trave „cingola“. Pod tim imenom razumijeva se biljka *Equisetum arvense L.* nazvana i „preslica poljska“ iz porodice preslica *Equisetaceae*. Ovo je jedna od najviše rasprostranjenih preslica, a nalazimo je na poljima i vlažnim livadama. Sadrži osim smole još i akonitne kiseline i saponina. Poznato je, da djeluje kao diuretik i hemostatik. Neke vrsti preslice sadrže i alkalioide, te djeluju otrovno na životinje koje ih pasu. Liječenje raka sa listom od preslice u ovom zemljoradnika iz Ludbrega nije imalo nikakvog uspjeha.

Bolje je prošao 53-godišnji seljak iz Nove Rače kraj Bjelovara, kad mu se na koži lica pojavila mala bezbolna rana u kojoj je ispravno prepoznao bolest rak. Na ranu je stavljaо list od nevena premazan medom,

prema tome list od biljke naučno nazvane *Calendula officinalis* L. Biljka sadrži eterska ulja, gorku tvar nazvanu „calendulin“, a prema navodima koje donosi Wehmer, sadrži također i salicilnu kiselinu. Kao pučko sredstvo list od nevena se upotrebljava navodno s dobrim uspjehom za liječenje bradavica. U ovog seljaka iz Nove Rače ni liječenje raka na koži lica nije ostalo bez uspjeha. Naprotiv, nakon tri mjeseca liječena rana je posve zarasla, ali izliječenje je trajalo samo četiri mjeseca a tada se pojavio recidiv, radi kojega je bolesnik došao na liječenje u Zagreb, te je tom prilikom histološki potvrđena ispravnost dijagnoze koju je bolesnik sam sebi postavio.

Kao lijek protiv raka neven je upotrebljavao već Pietro Andrea Mattioli, nazvan „Mathiolus“, koji je umro u Firenzi godine 1577, te taj lijek preporuča u svom djelu *Commentaria in Dioscoridem* objavljenom godine 1560. Biljka je postala poznata pod imenom „Herba cancri“ ili „Verrucaria“ radi navodno dobrih uspjeha pri liječenju raka i uklanjanju bradavica. Tjelesni liječnik švedskog kralja J. P. Westring je izvijestio godine 1814. u Akademiji nauka u Stockholmu, da je sa nevenom postigao dobre uspjehe u liječenju raka; bolesnici su pili ekstrakt nevena, a uz to držali strogu mlječnu dijetu. U Francuskoj, poznati istraživač Hermann Lebert (1813—1878), zapravo Lewy, rođen u Breslau i kasnije tamo profesor, u svom djelu *Traité pratique des maladies cancéreuses et des affections curables confondues avec le cancer* objavljenom u Parizu godine 1851. preporuča protiv raka, naročito protiv raka maternice, ekstrakt nevena u obliku pilula od 0,1—1,2 grama, koje treba gutati 3 do 4 puta dnevno. Belgijski nadriliječnik Bougard, koji je sa uspjesima postignutim u liječenju raka dojke konkurirao svojem savremeniku slavnom bečkom kirurgu Billrothu, iznosi u svom djelu *Études sur le cancer* objavljenom u Bruxellesu godine 1882, da otopina poznata u Francuskoj pod imenom „Lotion anticancéreuse“ sadrži ekstrakt nevena i kamilice uz tinkturu opiuma, a služi za ispiranje rak-rana.

Kamilica, *Flores chamomillae*, cvjetovi biljke *Matricaria chamomilla* L., bila je već u starom vijeku jedan od najpopularnijih domaćih lijekova, te upotrebljavana protiv najrazličitijih bolesti. Smatra se da kamilica djeluje kao carminativum, diaphoreticum, antispasmodicum i nervinum. Premda kamilici nikada nije pripisivano izravno djelovanje na bolest rak, ipak je često nalazimo kao pomoćno pučko sredstvo primijenjeno kod te bolesti. Kućanica iz Vukovara, stara 56 godina, ispirala je ulceraciju svojeg raka dojke čajem od kamilice. Uz to je na ranu stavljala list trave „rosopasa“ premazan svinjskom mašću. Ovo liječenje ostalo je bez ikakova uspjeha.

Biljku rosopas, *Chelidonium maius* L., iz porodice Papaveraceae, nazivaju također i „zmijino mlijeko“, premda u nekim hrvatskim krajevima pod nazivom zmijinog mlijeka razumjevaju biljku maslačak. *Taraxacum officinale* L. Rosopas nalazimo na zapuštenim mjestima uz ograde i živice posvuda u Evropi, ali i u Aziji i Sjevernoj Americi. Biljka sadrži mnoge alkaloidne, a među ostalim i papaverinu bliski chelidonin. Kao pučko sredstvo od davnine su se i mnogo upotrebljavali i rosopas i maslačak za odstranjivanje bradavica. Paracelso (1493—1541), u svom djelu *Ueber die Tugenden der Kräuter*, preporuča rosopas za li-

ječenje rak-rane. Veliku je senzaciju pobudilo kad je godine 1896. u časopisu *Semaine médicale*, M. N. Denisenko, liječnik gradske bolnice u Briansku u Rusiji, objavio, da je pri liječenju raka postigao dobre uspjehe primjenjujući rosopas, koji je bio u tadašnjoj Rusiji poznato pučko sredstvo protiv raka. Davao ga je interno sa *Aqua menthae piperitae*, ali i u obliku injekcija izravno u tumor. Na osam bolesnika primijenio je ovo liječenje i navodno kod svih postigao znatno poboljšanje, dok su dva raka na usni i jedan na koži nosa dapače bili potpuno izliječeni. Ali već iste godine u ruskom časopisu *Vrač Tiling* je iznio, da rosopas kod rak-rane smanjuje i gnojenje i krvarenje, ali da ne liječi samu bolest. Međutim Curt Freudenberg sa klinike L. Landau u Berlinu smatra, u *Zentralblatt für Gynäkologie* godine 1897, da rosopas lokalno ipak povoljno djeluje, i ne samo da se rane čiste nego da se i tumori smanjuju.

Iz Splita je došao na liječenje u Zagreb zemljoradnik star 70. godina, nakon što je već dvije godine bolovao od raka donje usne. Prve godine uopće se s ničim nije liječio, već je pustio da bolest lagano napreduje. U drugoj godini bolesti počeo je upotrebljavati domaća sredstva. Isprva je ispirao ranu dekoktom sljeza. Vjerojatno je to bio bijeli sljez, *Althaea officinalis* L., ali možda je bio i crni sljez, *Malva silvestris* L. Izmjenično je također ispirao dekoktom divljeg ruzmarina, *Teucrium polium* L. Ova biljka raste po stijenama čitavog Mediterana, a mnogo se upotrebljava u svrhu liječenja raznih bolesti želuca. Premda su i sljez i ruzmarin biljke često upotrebljavane kao lijek ne samo u pučkoj nego i u naučnoj medicini, ipak nisu nikada stekle glas, da bi bile lijek protiv raka. Možda ipak ponegdje i služe u tu svrhu, jer poznati narodni ljekar Sadik Sadiković, iz Bosne, preporuča kod raka grkljana udisanje vodene pare u kojoj se kuhaju kamilica, bijeli sljez i smrekove bobice (bobulje obične borovice) *Baccae juniperi communis* L., a on svoje liječenje vjerojatno uglavnom zasnovao na pučkoj medicini. No u ovog bolesnika iz Splita liječenje sljezom i ruzmarinom nije imalo nikakvog uspjeha.

Začudo nisam nikada naišao ni na jednog bolesnika koji bi kao lijek protiv raka upotrebljavao biljku nazvanu blaženi čkalj ili šikalina ili sveta slikavica, koja je poznata pod naučnim imenom *Cnicus benedictus* L., premda ta biljka uživa dobar glas kao pučki lijek protiv raka a raste u zemljama oko Sredozemnog mora. U apotekarstvu je poznata kao *Extractum cardui benedicti*. Sadik Sadiković primjenjuje ovu biljku u obliku dekokta kojeg pije bolesnik od raka debelog crijeva, raka želuca ili raka maternice, ali uvijek u kombinaciji sa raznim drugim baljkama. Godine 1917. preporuča pučki liječnik Joh. Künzle, župnik u Wangs-u kod Sargansa u Švicarskoj blizu granice Vorarlberga i Liechtensteina, absud od *Cardo benedicta* za ispiranje rak-rane i za obloge, koje stavlja na takovu ranu. Uz to preporuča, da se na rak-ranu stavljaju razrezane trule jabuke. Godine 1893. objavio je Oscar Schwartz u *Deutsche medizinische Wochenschrift* (strana 954), da je ovom biljkom imao dobar uspjeh u liječenju jednog bolesnika sa rakom donje utrobe. Tog bolesnika poznati kirurg B. v. Langenbeck je bio proglasio inoperabilnim. Lijek je dobio Schwartz od jednog seljaka iz Westfalije, gdje je ta biljka bila od davnine cijenjena kao tajno pučko sredstvo za liječenje raka.

U mjesecu augustu godine 1934. došla je u Zagreb radi liječenja raka rektuma kućanica iz Daruvara, stara 74 godine. Liječena je radijem i nakon toga živjela bez tegoba godinu dana, a tek tada se pojavio recidiv. Kroz tu godinu dana zdravlja ispirala je debelo crijevo vodenim dekoktom biljke koja je u njenom kraju poznata kao pučki lijek protiv raka. Doinijela nam je i tu biljku. U sveučilišnom botaničkom institutu, kojemu je tada bio predstojnikom profesor dr Vale Vouk, pregledao je biljku tadašnji asistent zavoda dr Franjo Kušan i ustanovio, da je to biljka *Polygonum lapathifolium* L. Ovoj biljci je srodna biljka *Polygonum aviculare* L., poznata pod imenom ptičja ili pasja trava. Herba polygoni još u vrijeme klasične Helade je ušla u medicinsku uporabu. Sadrži kremenu i oksalnu kiselinu, te i jedan alkaloid uz razne druge sastojine i uz male količine anthrachinonderivata.

Kasnije nam je ista bolesnica još dva puta donesla navodno istu biljku, koju je upotrebljavala za svoje liječenje. Za jednu od ovih ustanovio je profesor dr Ivo Horvat, tada na odjelenju za sistematsku botaniku Botaničkog instituta univerziteta u Zagrebu, da je to *Polygonum Persicaria* L., koju narod ne razlikuje od srodnih vrsta, a zove je kao i ostale imenom „vodeni biber“. Za drugu od ovih biljaka ustanovio je profesor dr Ivo Horvat, da uopće ne pripada rodu *Polygonuma*, već da je to *Verbena officinalis* L., koja je veoma raširena u čitavom umjerenom pojasu, a naziva se imenom sporiš ili vrbina. U Francuskoj je osobito obljubljen čaj pravljen od te biljke nazvan „verveine“. Prema M. Mediću, upotrebljava se u Bosni protiv buha, a L. Glück navodi da u Bosni vrbenu smatraju svetom biljkom i da je stavljaju na rane. Vjerojatno narod ne razlikuje točno pojedine od ovih biljaka, a možda ih i sve podjednako primjenjuje za liječenje raka.

Bolesnica iz Daruvara umrla je od raka 5. decembra 1935, a prolazno poboljšanje njene bolesti treba vjerojatno više pripisati provedenom zračenju nego liječenju biljnim dekoktima.

Kaustičnu terapiju nesvjesno je primjenjivala kućanica, stara 54 godine, iz Bara. Sama je liječila rak na koži svojeg nosa, ali bez uspjeha. Liječenje koje je pokušala, a koje je u njenom kraju poznato pučko sredstvo, provodi se tako, da se tri dana tri puta dnevno na jednu žlicu tvrdog i gustog vrhnja umiješa 2–3 grama dobro smljevenog alaunovog praška. Ovu se mješavinu namaže na duplu krpu i stavlja na ranu ali tako, da krpa sa namazanom masom bude barem 1 cm šira od rane i da dopre daleko preko njenih rubova, te da ju u cjelosti zajedno sa neposrednom okolinom zahvati i prekrije. Nakon tri dana ovog liječenja rana promijeni boju u „naravnu“. Tada se na ranu stavlja jednako tako na krpu namazana mast od svježeg svinjskog sala, kojoj je opet primiješan alaunov prašak i to tako, da se uzme toliko puta po 2 grama praška koliko imade žlica masti. I sada krpa namazana sa masti i primjesom alaunovog praška mora zahvatiti i okolinu rane. Nakon dalja tri dana vidi se rezultat liječenja, te se prema tome odluči, da li treba još upotrebljavati prvi od ovih flastera ili ostaje drugi i dalje. Poslije daljih osam, devet dana postaje očito, da rak više ne zaudara, a moguće i da je posve nestao. Ukoliko još postoji rana, maže se dalje perom umočenim u toplo ulje od koštica, kojemu je opet dodan isti alaunov prašak i to po dva

grama na svaku žlicu ulja. Ovo se mazanje nastavlja sve dok rana posve ne zaraste. Anton Wölfler navodi godine 1881, u *Archiv für klinische Chirurgie* (sveska 26, strana 314), da se u mnogim krajevima Austrije alaun primiješan u masti upotrebljava kao pučko sredstvo za liječenje raka. Ovakovo liječenje kod površinskih i ograničenih formi raka na koži nesumnjivo mora imati i uspjeha, jer se ispali bolesno tkivo, dakle odstrani, te prema tome postizava ono isto za čim teži i operativni zahvat kao i terapija bilo kojim zračenjem. Zapravo je medicinski samo pitanje, koja je od ovih metoda sigurnija, ali u principu one se ništa ne razlikuju jedna od druge.

Druga jedna vrsta pučke terapije raka, koju sam imao prilike promatrati, potiče također iz istih krajeva. Dana 29. maja 1934. godine, došao je k meni na liječenje trgovac iz Skadra, musliman, po narodnosti Šiptar, star 58 godina. Dvadeset godina prije otekla mu je desna noga ispod koljena, a unazad 6 godina na mjestu otekline razvila se rana. Tada je bolesnik bio liječen injekcijama, jer je vjerojatno pronađen i lues. Međutim, injekcije nisu pomogle, rana nikako nije zarastala već se naprotiv širila i prodirala u dubinu, tako da se sada u dnu rane već vidjela nagrižena kost tibije. Histološka dijagnoza od biopsije izvedene 22. V 1934. glasila je Sarcoma, dok je nakon biopsije izvedene 30. V 1934. isti patolog postavio dijagnozu Carcinoma planocellulare.

Pošto je liječenje zračenjem uslijed nagrižene kosti imalo malo izgleda na uspjeh, to je bolesniku savjetovana amputacija. Bolesnik nije pristao na nikakovu operaciju, jer je već godine 1933. neki kirurg pokušao operativno liječiti njegovu oteklinu i ranu, ali u tom nije imao uspjeha. Provedeno je dakle ipak zračenje radijem, a bolesnik je upozoren, da vjerojatno neće biti moguće ovim načinom postići izliječenje. Nakon provedenog zračenja bolesnik je otputovao najprije u Beč a zatim u Trst i konzultirao tamošnje stručnjake, no svi su mu oni savjetovali amputaciju na koju bolesnik ni tada nije htio pristati, već se je vratio u Albaniju.

Bolesnik je došao ponovo na pregled u Zagreb 6. V 1937. godine, i bio je tada potpuno zdrav! Liječila ga je u Skadru neka „baba“ melemom iz biljaka, a uz to je ranu zamatao voskom i prao sapunom. Uzimao je i neke pilule kao „cement“, koje mu je ta „baba“ dala. Pio je mnogo rakije, kao i ranije. Donio je mali primjerak melema s kojim je liječen, na žalost premalo za kemijsku analizu, a nismo ni našli podesnog stručnjaka koji bi bio voljan da se time pozabavi i da tako barem donekle prođe u kemijski sastav tog tajanstvenog lijeka. Bio je taj melem mastna, zelenkasata, dosta mekana tvar, koja se razvlači poput gume. Prema izjavi bolesnikovoj, taj se lijek u narodu zove „turski melem“, a poznat je u Albaniji, Makedoniji i Južnoj Srbiji, te služi za liječenje raka. Sastav i način pripreme drže u tajnosti i oni koji ga pripremaju kao i oni koje njime liječe.

Istom krajem godine 1959. uspjelo nam je od jedne stare žene iz Kraljeva u Srbiji saznati kako se priprema „turski melem“. Uzme se 200 grama zejtina i 100 grama voska, a k tome se doda 4–5 komada bijelog tamjana. Zatim se sa svježim ubranog štapa od „zove“ skine kora a ono što je zeleno istruže, te se sve to primješa smjesi zejtina i voska i potom se

čitava smjesa prži i sa tim istim oguljenim štapom od „zove“ miješa. Kada se smjesa ohladi treba je procijediti. Crna zova ili bazga, Sambucus nigra L., rasprostranjena je po čitavoj Evropi i Maloj Aziji kao i u području Kavkaza i u Armeniji, a poznata je od davnine kao ljekovita biljka. Kora od zove služi u farmiciji pod imenom Cortex Sambuci. Znači da bi, prema današnjoj recepturi, taj „turski melem“ izgledao ovako: Rp! Olei olivari 200,0; Ceræ flavæ 100,0; Myrrhae electæ pulverisatæ 5,0; Corticis Sambuci 10,0 — Coque et misce per horas I, dein filtra — fiat emplastrum.

Ovdje opisano izliječenje, inače gotovo neizlječivog oboljenja, treba vjerojatno barem djelimično pripisati i zračenju radijumom, koje je provedeno i bilo dosta intenzivno: primijenjeno je 9276 miligramelement sati na udaljenost od 1 cm u mlaži od voska. Teško je odrediti koliki udio je imao kod toga izliječenje „turski melem“ i one „cementne pilule“ o kojima ništa pobliže nismo mogli saznati. Bilo bi svakako zanimljivo promatrati i one bolesnike, a sigurno ih u narodu ima, koji su liječeni samo „turskim melemom“. Kako smo točni sastav „turskog melema“ saznali tek kratko vrijeme prije nego što je Onkološki zavod u Zagrebu ukinut, to nismo imali ni mogućnosti, da dalje proučavamo taj lijek, koji po svoj prilici potiče sa Orijenta, kako na to upućuje i njegovo ime.

I samom vosku često pripisuje narod ljekovitu moć prema raku. Tako je seljanka iz Hrvatske Kostajnice stara 36 godina, bez uspjeha pokušavala liječiti rak na koži lica stavljanjem voska na ranu. Isto tako je seljanka iz Šmarja u Sloveniji, stara 62 godine, liječila sama sebi rak na dojci na taj način, da je na bolesnu dojku stavljala vosak, ali je time postigla samo to, da se otvorila rana na prije nezahvaćenoj koži. Vosak očito sam po sebi nije izazvao ranu, ali je bio uzrokom da je bolesnica tako dugo čekala prije nego je pokušala drugo koje liječenje, koje bi možda bilo uspješnije.

Naišli smo i na sasvim neobične pokušaje liječenja raka. Tako je seljak iz Bihaća, star 50 godina, pokušao liječiti rak na donjoj usni ispiranjem sa vlastitom mokraćom. Kad ovo liječenje nije imalo uspjeha, uputio se je u pokrajinsku bolnicu, gdje je liječen injekcijama koje su imale isto tako malo uspjeha kao i mokraćom. Zatim je ranu mazao stolnim uljem i istom u sasvim beznađnom stanju došao je na liječenje u Zagreb.

Ljudske i životinjske izmetine bile su gotovo dvije tisuće godina visoko cijenjene kao lijek. Poznata srednjovjekovna *Drekapotheke* održala se sve do druge polovice „prosvjećenog“ osamnaestog stoljeća. U svojoj *Historia naturalis* preporuča Gaius Plinius Secundus (23—79) protiv raka lijek nazvan „botryon“, koji je pravljen iz ljudskih izmetina. Gilbertus Anglicus (1180—1250), koji je medicinu učio u Salernu i u Montpellieru, preporuča protiv raka mast nazvanu „Unguentum viride cyrurgicum“, koja je mnogo upotrebljavana u srednjem vijeku a koja je, pored ostalog, sadržavala izmetine čovjeka i goluba, Stercus humanum et columbinum. Pierre de la Poterie d' Angers u svom djelu *Pharmacopœa spagirica nova et inaudita*, objavljenom u Kölnu godine 1624, smatra da su odlično sredstvo protiv raka izmetine kože sa medom, te izmetine guske sa

putrom. U svojoj poznatoj inauguralnoj disertaciji pod naslovom *Disputatio solemnis medica de cancro*, koju je održao godine 1705. u Halae pod predsjedanjem Georg Ernst Stahl-a, predlaže Martin Schumacher ljudske izmetine kao sredstvo za uspješno liječenje raka. Profesor pruskog univerziteta u Königsbergu i doktor liječničke umjetnosti Johann Jacob Woyt, u svom djelu pod naslovom *Gazophylacium Medico-Physicum oder Schatz-Kammer Medicinisch- und Natürlicher Dinge* objavljenom u Leipzigu godine 1709, preporuča kod scirrhusa vanjsku primjenu kataplazme koja sadrži izmetine kože, Stercor. caprill. U Dresdenu je objavio godine 1725. Schurig svoje djelo *De merdae usu medico*, u kojem također navodi da izmetine liječe rak. Isto tako preporuča 01. stercoris humani za liječenje raka godine 1753. J. Allen u svojoj *Synopsis universae medicinae*, koja je objavljena „Francoforti et Lipsiae“. Štoviše, još godine 1829. u svom, u Parizu objavljenom, djelu *Recherches sur le traitement du cancer par la compression et sur l'histoire générale de la même maladie* spominje tada vrlo poznati kirurg i ginekolog otmjenog pariškog društva Joseph Claude Anthelm Récamier (1774—1856), da se liječenje raka ljudskim izmetinama još uvijek često primjenjuje.

Plinije preporuča, da se smljeveni prah prženih morskih rakova pospe na rak ranu. Vjerovanje u ljekovitu moć životinje rak protiv bolesti nazvane njenim imenom provlači se od tog vremena kroz medicinu dugi niz stoljeća. Paracelso (1493—1541) piše u svom djelu *Das Buch der Anfänge* (Kap. 10), da je mnogima obolelim od raka pomogao rak na taj način, da su mu škare svezali i privezali ga tamo gdje je bolest izazvala crvenilo i pustili da tamo uginu. Na taj način bi i drugi rak, onaj koji znači bolest, uginuo i iščeznuo. Daniel Sennert (1572—1637), koji je rođen u Breslau a umro od kuge kao profesor u Pragu, smatra, da se rak može izliječiti na taj način da bolesnik jede riječne rakove. Michael Ettmüller (1644—1683) iz Leipziga, profesor botanike i kirurgije, u svojim djelima *Opera omnia* koja su objavljena godine 1688, dakle poslije njegove smrti u Francofurti ad Moenum, primjenjuje za liječenje bolesti rak žive rakove na isti način kao i Paracelso. Woyt u svojem već spomenutom *Gazophylacium-u* preporuča godine 1709. da se na rak ranu stavlja kataplazma načinjena iz živih puževa i rakova.

Seljakinja iz Bjelovar—Moravče kraj Sv. Ivana Zeline u Hrvatskoj, stara 59 godina, liječila je bez uspjeha rak na koži nosa time, da ga je tri puta posipala prašom dobivenim po savjetu svojih susjeda na taj način, da je živog potočnog raka ispržila i zatim satrla u prah. Tricot-Royer navodi, da je takovo liječenje raka poznato kao pučko sredstvo u Belgiji, te da ga narod često primjenjuje. U Hrvatskoj se u XVIII stoljeću upotrebljavao kao pučko sredstvo za liječenje raka prah dobiven tako, da se je samljelo u vatri srpženog ježa i krta.

U odnosu na bolest rak pučka sredstva za liječenje mogu se javiti i u drugom svijetlu: ona naime mogu i izazvati bolest rak u danim okolnostima. U februaru godine 1939. došla je u Zagreb na liječenje radi raka rektuma bolesnica stara 31 godinu. Četiri godine prije toga primjetila je bolesnica, koja je stalno trpila od zatvora stolice, krv primiješanu fekalijama. Pošto su i konzultirani liječnici, kao i ona sama, bili

mišljenja, da su hemoroidi uzrok tog krvarenja, to je bolesnica počela upotrebljavati pučko sredstvo protiv hemoroida, koje se upotrebljava u Južnoj Srbiji, u kraju u kojem je živjela: bolesnica je mazala analni otvor i ulaz u debelo crijevo katranom! Katran bi prije ove uporabe isprala vodom i zatim miješala u jednakim dijelovima sa svinjskom masti. Mazala je tako svaki dan u toku mjesec dana, sa kratkim prekidima od po nekoliko dana. Krvarenje je doista i prestalo, ali se naskoro ponovilo. Nije moguće sa sigurnošću tvrditi, da već ono prvo krvarenje unazad četiri godine nije bilo pojava u vezi sa rakom rektuma koji je tek sada prepoznat, ali ne može se posve odbaciti niti mogućnost da je bolesnica upravo tim mazanjem katranom izazvala rak na mjestu mazanja, dakle izazvala na samoj sebi eksperimentalni katranski rak. Vremenski razmak između onog prvog krvarenja i ustanovljene bolesti dopušta i jednu i drugu pretpostavku.

Liječenje katranom, naročito liječenje raka katranom, potječe sa Orijenta, te je vjerojatno sa Turcima doneseno u Južnu Srbiju, a i u ostale naše krajeve. U Medicinskoj akademiji u Parizu izvjestio je 21. jula 1896. godine Legrain, da arapski liječnici upotrebljavaju katran za liječenje raka. Tvrdio je dapače, da je vidio kako je jedan arapski liječnik na taj način izliječio recidiv raka na donjoj vjeđi, a u Alžiru da je video tri sarkoma, koji su tako izliječeni. U Alžiru se katranom služe već više stoljeća kao pučkim sredstvom protiv raka, što je također u svojim saopćenjima potvrdio M. Reclus. U Evropi je već godine 1784. u *Gazette salubre* izvjestio David, da je imao uspjeha kad je katranom liječio rak-rane. Sva su ova navodna izliječenja problematična. Vjerojatno su ovi katranom izliječeni bolesnici bolovali od luesa, kojega se nije moglo sigurno razlikovati od raka prije nego što je godine 1906. August Wassermann (1866—1925) izradio po njemu prozvanu krvnu reakciju za prepoznavanje luesa. Ipak, još poznati pariški kirurg Paul Broca (1824—1880), zet Lugolov (1786—1851), smatra u svom *Traité des tumeurs*, objavljenom u Parizu godine 1866, da je katranska emulzija poznata pod imenom „Coaltar saponiné“ odličan desodorans kod rak-rana.

U opisu života francuskog kirurga Ambroise Paré-a Francis R. Packard navodi, da se Paré nije ustručavao ispitivati stare žene i nadriječnike o njihovim metodama liječenja, ne bi li možda saznao za neko korisno sredstvo koje bi mogao i sam upotrijebiti. Moderna medicina nastoji da se izgrađuje više na naučnoj a manje na ovakovoj empiričkoj osnovi, premda su mnoge njene velike tekovine proizišle iz pučke medicine i bile zasnovane na vjekovnom iskustvu. S druge strane, mnoge tekovine naučne medicine je usvojio narod i tako su postale prave pučke metode liječenja kojima se posve zaboravilo porijeklo. Ova dvostruka veza između pučke i naučne medicine pored sveg napretka traje i dalje, te vjerojatno nikada neće ni prestati. Upravo posljednjih godina vidjeli smo, da je naučna medicina od pučke preuzela dva sredstva, koja su pokazala stanovite uspjehe pri liječenju raka i koja mnogo obećavaju. Godine 1949, saznao je R. L. Noble iz Kanade, da na Jamaici upotrebljavaju dekokt iz listova biljke *Vinca rosea* kao pučko sredstvo za liječenje diabetesa. Izvedeni pokusi su pokazali, da to ne stoji i da taj dekokt nema upliva na diabetes, ali da injekcije vodenog ekstrakta ove

biljke smanjuju broj leukocita. Na to je C. T. Beer uspio izolirati aktivni sastavni dio biljke i prozvao ga „vincaleucoblastine“ (Brit. Emp. Cancer Camp. 33rd Ann. Rep. 1955, strana 487). Sa tom vincaleucoblastinom uspijeva uplvisati leukemiju miša, a kod sarkoma štakora i adenocarcinoma miša dokazano je njeno karcinostatično djelovanje (Ann. N. Y. Acad. Sci. 1958, 76, 882). Isto tako je biljka *Podophyllum peltatum*, koja raste u Sjevernoj Americi, odavna bila poznata kao pučko sredstvo za liječenje, te je kao takva i ušla u prvu američku Farmakopeju godine 1820. Godine 1861. je utvrdio R. Bentley (Pharm. J. Trans. London, 3 456—464), da podophyllin usporava rast kožnih ulceriranih tumora, a godine 1947. su ustanovili B. J. Sullivan i H. I. Wechsler (Science 105, 433), da podophyllin ima sposobnost da sprečava mitozu u metafazi, te je godine 1962. ugledna švicarska farmaceutska firma Sandoz stavila u promet preparat podophyllina za liječenje malignoma.

Prema tome vidimo, da proučavanje pučke medicine, naročito njenog historijskog razvoja, neće samo zadovoljiti našu znatiželju za neobičnim načinima liječenja, već ono može biti i od velike praktične koristi time što će ne samo otvoriti nove perspektive za naučno istraživanje, nego i izravno proširiti naše mogućnosti liječenja raznih bolesti, pa i raka.

LITERATURA

- ¹ Bourke: Compilation of notes and memoranda bearing upon the use of human ordure and human urine, Washington 1888. — ² Glück L., Narodni lijekovi iz bilinstva u Bosni, Glasnik zemaljskog muzeja, Sarajevo 1892, 4, 134—162. — ³ Gurtl E., Geschichte der Chirurgie, Berlin 1898. — ⁴ Körbler J., Behandlung der Hautkrebse mit Aetzsablen, Prakt. Karzinomblätter, Wien 1934, 2, 111—120. — ⁵ Körbler J., Sur le traitement du cancer par le venin des serpents, Internat. Cancer Congr. Bruxelles 1936, II, 415—453. — ⁶ Körbler J., Die Krebsbehandlung in der jugoslavischen Volksmmedizin, Medicinski pregled, Beograd 1938, 13, 167. — ⁷ Körbler J., Experimenteller Teerkrebs beim Menschen, Monatsschrift für Krebsbekämpfung, München 1940, 8, 155—157. — ⁸ Körbler J., Eine volkstümliche Krebsbehandlung im Kroatien des XVIII Jahrhunderts, Atti del XIV Congresso Internazionale di Storia della Medicina, Roma-Salerno 13—20 Settembre 1954. — ⁹ Körbler J., Historijske metode liječenja raka u narodnoj medicini Južnih Slavena, Zbornik radova devetog naučnog sastanka Jugoslovenskog društva za istoriju medicine, farmacije i veterinarstva, održanog 15. i 16. decembra 1962. u Sarajevu, Beograd 1962, str. 20—23. — ¹⁰ Kušan F., Ljekovito bilje, Zagreb 1938. — ¹¹ Künzle J., Chrut und Uchrut, Feldkirch 1917. — ¹² Medić M., Tri ljekaruše, Glasnik zemaljskog muzeja BiH, svezak 16, Sarajevo 1904; — ¹³ Metzger M., Povijest lijekova protiv raka u službenoj i pučkoj medicini, Zbornik radova sa VII naučnog sastanka Jugoslovenskog društva za istoriju medicine, farmacije i veterinarstva, Beograd, 1961. — ¹⁴ Packard F. R., Life at times of Ambroise Paré, New York 1921. — ¹⁵ Poulsson E., Lehrbuch der Pharmakologie, Leipzig — Kristiania 1920. — ¹⁶ Sadiković S., Narodno zdravlje, Upute i savjeti za liječenje raznih bolesti ljekovitim biljem. Sastavljeno po uputama narodnog ljekara Sadika Sadikovića, Sarajevo 1928. — ¹⁷ Tricot-Royer, Rev. de Thérapeutique Meurice, 1938, 13, 1151. — ¹⁸ Wehmer C., Die Pflanzenstoffe, Jena 1911—1929.

DIE BEHANDLUNG DER KREBSKRANKHEIT IN DER VOLKSMEDIZIN DER JUGOSLAVEN

Juraj KÖRBLER

Zahlreiche Pflanzen werden in der Volksmedizin der Jugoslaven gegen Krebs verwendet. Die Behandlung mit dem Wegerich (*Plantago maior*) zeigte keine Erfolge, ebensowenig wie die Verwendung des Ackerschachtelhalms (*Equisetum arvense*), wogegen der Ringelblume (*Calendula officinalis*) gewisse günstige Einflüsse nicht abzustreiten sind. Das Schöllkraut (*Chelidonium maius*) wird ebenfalls verwendet, aber ohne Erfolg. Keinen Erfolg konnte der Eibisch (*Althaea officinalis*) zu seinem Gunsten Buchen. Das Benediktinerkraut (*Cnicus benedictus*) ist von den beobachteten Kranken nicht versucht worden, jedoch sind Anzeichen vorhanden, dass es in der Volksmedizin der Jugoslaven vorkommt. Zweifelhafte Erfolge erzielte der Knöterich (*Polygonum lapathifolium*). Die Verwendung von Alaun in Rahm aufgelöst hatte keinen Erfolg obwohl ein solcher wegen der kaustischen Wirkung des Alauns bei geeigneter Auswahl der Fälle nicht auszuschließen ist. Eine beschränkte günstige Wirkung scheint dem sogenannten „Türkischen Pflaster“ zuzukommen, dessen Hauptbestandteil die Rinde des Holunders (*Cortex Sambuci*) ist. Dem Wachs werden oft Heilwirkungen gegen Krebs ganz unbegründet zugeschrieben. Die Behandlung mit dem eigenen Urin ist wohl als ein Überbleibsel der mittelalterlichen Dreckapotheke aufzufassen. Das bereits im Altertum bekannte Verfahren auf die Krebswunde ein Pulver aus gerösteten und zerpulverten Flusskrebsen aufzustreuen, ist in der Volksmedizin erhalten geblieben. In gleicher Art hat auch ein Pulver gewonnen aus gerösteten Igel- und Maulwürfen im Kroatien des XVIII Jahrhunderts Verwendung gefunden. Die in der Volksmedizin häufig geübte Behandlung der Krebskrankheit durch Aufschmieren von Teer, scheint aus der Arabischen Medizin zu stammen und stellt ein gefährliches Verfahren dar, welches im Stande ist experimentelle Teerkrebse hervorzurufen.

Das Studium der Volksmedizin ist nicht nur geeignet unseren Wissensdurst zu befriedigen, sondern es kann auch brauchbare Ergebnisse zeitigen, wie es in der neuesten Zeit der Gebrauch von *Vinca rosea* und von Podophyllin zur Krebsbehandlung zeigt, welches beide ursprünglich Heilmittel der Volksmedizin waren.

LE TRAITEMENT DU CANCER DANS LA MEDECINE POPULAIRE EN YUGOSLAVIE

Juraj KÖRBLER

En Yougoslavie on a utilisé dans la médecine populaire beaucoup des plantes pour le traitement du cancer. Les traitements avec le plantain (*plantago minor*) n'ont pas donné des résultats satisfaisants et ceux avec la prêle (*equisetum arvense*) non plus, tandis que le souci (*calendula officinalis*) possède indiscutablement certaines influences favorables. L'éclair (*chelidonium maius*) a été également utilisée, mais sans aucun succès, de même la guimauve (*althaea officinalis*). Le chardon

bénédict (*Cnicus benedictus*), auprès les maladies qui étaient sous observation, n'a pas été essayé, mais il y a des indices qu'il existait dans la médecine populaire yougoslave. Des succès douteux ont été obtenus avec la renouée (*polygonum lapathifolium*) de même qu'avec de l'alun, dissous dans la crème du lait. Un effet restreint, à ce qu'il paraît, revient à „l'emplâtre turc“, dont la substance principale est l'écorce du sureau (*cortex sambuci*). A la cire on a attribué souvent, dans les traitements du cancer, des forces curatives, mais elles sont sans fondement. Le traitement du malade avec sa propre urine, doit être considéré comme un reste crotteux de l'apothicaire du moyen âge. L'application de la poudre, préparée de pattes d'écrivains grillées, un traitement que l'on a connu déjà à l'antiquité, est restée gardée dans la médecine populaire. De la même manière, une poudre obtenue des hérissons et des taupes grillés, a été utilisée, en Croatie au XIXe siècle. Les applications du goudron, très souvent pratiquées, provient probablement de la Médecine Arabe et elles représentent un procédé dangereux, vu que le goudron est cancérigène par soi-même.

L'étude de la médecine populaire, et à part toute sa valeur pour les historiens, peut donner aussi des révélations utiles, à la médecine scientifique comme s'est le cas avec la pervenche (*vinca rosea*) et le podophylle, qui, dans le traitement du cancer, étaient des médicaments employés originellement dans la médecine populaire.